

OSRODEK DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW w WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L Ł M N O P R S T U V W X Y Z

Nr

1. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk" Punkt Oporu "Wzgórze 319" –
SCHRON BOJOWY OB. NIE UŻYTKOWANY

2. *Czas powstania*

1937 -1938 r

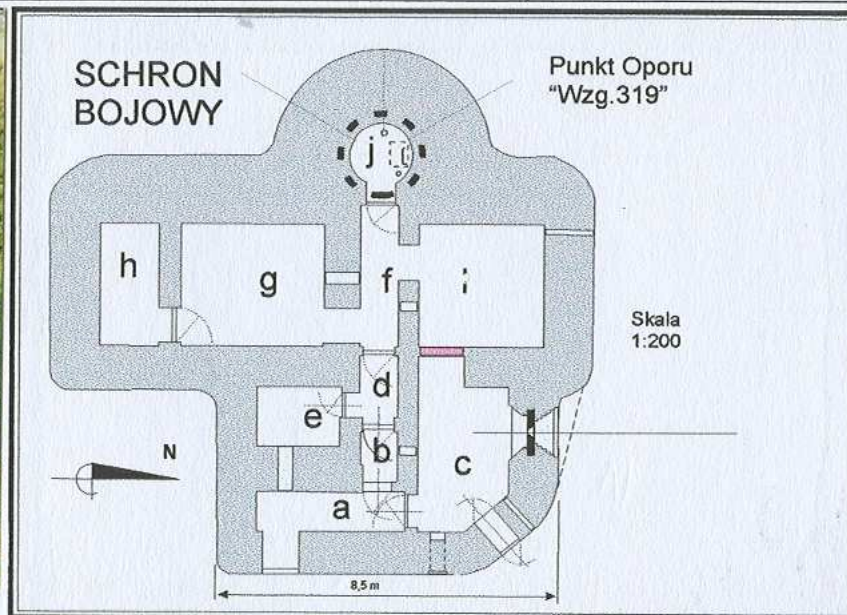
3. *Miejscowość*

RUDA ŚLĄSKA –RUDA
POŁUDNIOWA

11.

Widok od pd. – wsch.

4. *Adres*

Schron położony w Rudzie Śląskiej w odł. 150 m na pn od
środku dł. ul. Bukowej
nr hipoteczny dz. Nr 519
KW 8626

4. *Przynależność administracyjna*
województwo Śląskie

powiat grodzki Ruda Śląska
gmina miasto Ruda Śląska

6. *Poprzednie nazwy miejscowości*
Friedenshütte, Kolonie Schwarzwald

7. *Przynależność administracyjna*
przed 31 grudnia 1998r

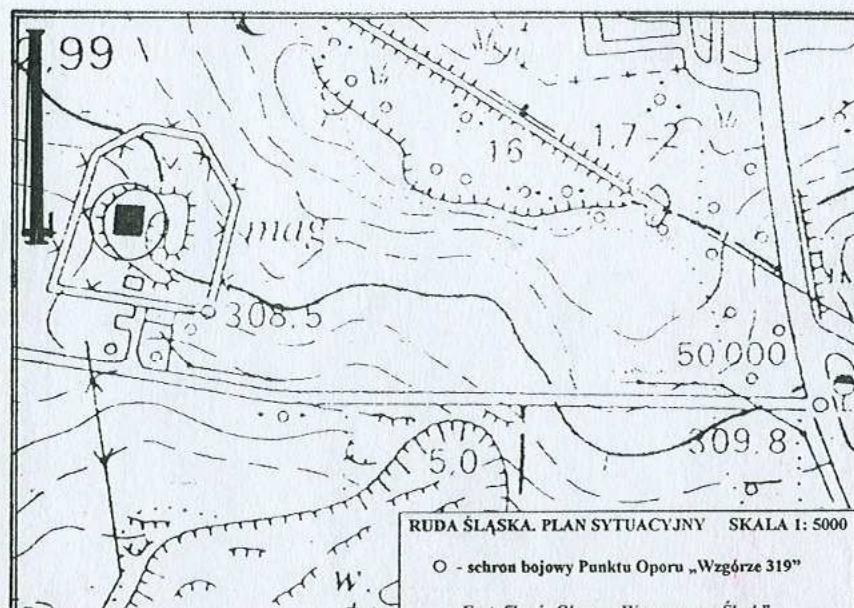
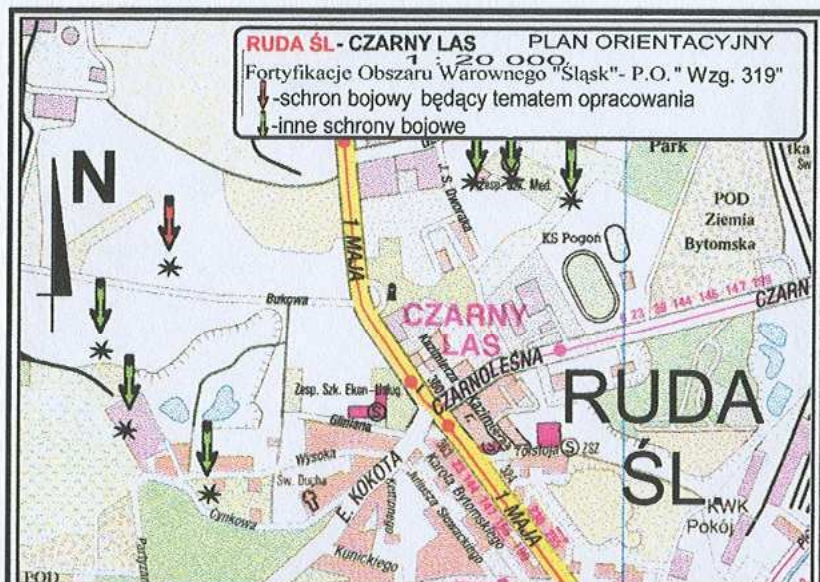
województwo katowickie
gmina miasto Ruda Śląska

8. *Właściciel i jego adres*
Gmina Ruda Śląska

9. *Użytkownik i jego adres*

10. *Rejestr zabytków*

Nr
data

ografia

kschrift über die polnische Landbefestigung, Berlin 1941r,
owski Jan. Przygotowania Centralnego Rejonu Przemysłowego Śląska do
ony w okresie międzywojennym w: Woskowy Przegląd Historyczny 1959r, nr 4
tograficzne udokumentowanie zasobów budownictwa obronnego w Polsce od
. XVIII w. do 1945r. Województwo katowickie, Warszawa 1998r.
adysław Steblik Armia "Kraków" WIH MON wyd. II Warszawa 1989
n Oleksy Pierwsze strzały na odcinku Nowy Bytom relacja w p.a.

da ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

24. Uwagi różne

.Otoczenie obiektu bez istotnych zmian, sam obiekt w okr. powojennym osłonięty
wałami ziemnymi w wyniku adaptacji do celów magazynu mat. wybuchowych.
Ekspozycja z panoramą dawnego terenu nadgranicznego.
Dobre dojście do obiektu . Obiekt o dogodnej lokalizacji.

25. Opracował

tekst	mgr inż. Piotr Sworzeń, mgr inż. Adam Szewczyk
plany, rysunki	mgr inż. Piotr Sworzeń, mgr inż. Adam Szewczyk
zdjęcia, fotografie	mgr inż. Piotr Sworzeń

kwiecień - czerwiec 2000 roku

miejsca przechowywania negatywów

mgr inż. Piotr Sworzeń Katowice ul. Sobieskiego

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego.

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

wkładka szt. .5.....

Na pocz. XX w. tereny pomiędzy Chebziem, Nowym Bytomiem, Czarnym Lasem, Pawłowem, Bielszowicami, Porębą i Rudą wyznaczały, słabo zabudowane rejonu przeciętą drogą z Królewskiej Huty do Zabrza /Kronprinzen Strasse/. Druga droga przechodząca przez ten obszar wiodła z Rudy. Prowadziła do Wirka od pn. /Victor Strasse/. Przy skrzyżowaniu dróg rozbudowywano kolonię Karol Emanuel /od wsch./. Nieco dalej /na pd./ uruchomiono fabrykę wyrobów szamotowych. Zakład tworzył powiększenie dla rozległej strefy przemysłowej kombinatu Ballestremów z kopalniami „Wolfgang”, „Hrabia Franciszek”, koksownią „Walenty” i elektrownią „Mikołaj” – ciągnącą się w pasie na południe. Topografię terenu znaczyły nierówności i obniżenia. Najwyższe miejsce wyznaczał wierzchołek Wzgórza „319” leżący na trasie drogi z Rudy do Wirka. W 1921r otwarte i słabo zabudowane obszary znalazły się w pobliżu granicy z Niemcami. Granica wiodła od strony Bytomki z przejściem przez obszar Poręby i Bielszowic – na tej wysokości linię granicy oparto na Czarniawce. Z chwilą utworzenia granicy rozpoczęto organizowanie obrony Państwa Polskiego w strefie przygranicznej. Od początku projektowano budowę umocnień stałych. Dojście A.Hitlera do władzy przyspieszyło realizację programu. W 1933r w Sztabie Generalnym zatwierdzono projekty pierwszych obiektów. Nad opracowaniem czuwał dowódca 23 DP gen bryg. dr Józef Zajac /następne projekty powstały z udziałem płk Jan Sadowski i płk W. Klaczyńskiego/. Zgodnie z projektami, pierwsze umocnienia powstały w oddalonym rejonie Bobrownik, Kochłowic i Dąbrówki Wielkiej. Prace wykonano do 1936r. W dalszej kolejności budowę umocnień prowadzono na linii Dąbrówka Wielka - Kochłowice, przechodząc m.in przez tereny Łagiewnik, Goduli i Czarnego Lasu. Etap tych robót wykonano do 1937r wiążąc fortyfikacji w jednolitym pasie umocnień

c.d na wkładce

15. Opis (sytuacja, materia i konstrukcja, rzut, bryła, wyposażenie instalacje)
Schron bojowy - usytuowany w odległości ok. 1500m od dawnej granicy państwa, 500 m na pd. - zach. od wzg. 303,2 (mapa z 1939 r 1 : 25000 Pas 47 – Słup 28 – G). Schron zlokalizowano na polach dworu Ruda Nowa po północnej stronie drogi łączącej dwór z centrum Czarnego Lasu. Schron mimo niezbyt silnego uzbrojenia zamykał ogniem swych ckm łatwy do przejścia ze względu na dogodny teren odcinek nadgraniczny między Pawłowem a dworem Ruda Nowa. Ze strzelnic kopuły górującej nad okolicą rozpościerał się widok umożliwiający obserwacje i prowadzenie ognia w granicach 360 stopni oraz pozwalający na obserwacje i obronę stropów pobliskich trzech schronów znajdujących się na pd. w pobliżu cegielni oraz przejść i podejść między nimi. Rozciągająca się tu równina pozwalała na całkowite pokrycie terenu ogniem ckm co w przypadku współpracy z ogniem dział sąsiednich dawało szczelną, trudną do sforsowania zaporę ogniową. W niewielkiej odległości od schronu na pd. znajdowały się czynne glinianki zaopatrujące w surowiec pobliską cegielnię przy której wzniesiono tradytor oraz w odległości ok. 100m w kierunku pn. zach. duży schron bojowy ze strzelnicą armaty ppanc. obejmującą sektorem ostrzału teren bezpośredniego przedpoła opisywanego schronu, ryglując tym samym podejścia broni pancernej na tym odcinku. Bezpośrednie otoczenie schronu stanowiło pole uprawne, stąd maskowanie wymagało upodobnienia go do niewielkiego wzniesienia. Od pd. - zach. i pn. - zach. schron upodobniono do wzniesienia pokrytego trawą na którego szczycie znajdowała się zamaskowana kopuła pancerna dając dogodny warunki dla broni maszynowej do głębokiej czynnej obrony. W okresie powojennym dokonano znacznych zmian wnosząc od pn. i zach. wał ziemny osłaniający całkowitą wysokość obiektu. Podejście pionierów do obiektu utrudniał system zapór przeciwpiechotnych znacznie rozbudowany latem 1939 roku w tym również o zapory przeciw broni pancernej. Od północy ckm-y schronu wchodziły w system ogni flankujących ze schronem oddalonym o ok. 500 m na pn. – wsch. a zlokalizowanym na wysokości kopalni Hr. Franciszek przy drodze Czarny Las – Karol Emanuel oraz od pn. – wsch. ze schronem na wsch. stronie tej drogi przy drodze prowadzącej do koszar punktu oporu.. Zapora ogniowa o dużej skuteczności jaką tworzyły tu środki ogniowe schronu i obiektów sąsiednich były wspierane ogniem artyleryjskim tradytoru pn zach punktu oporu „ Łagiewniki” oraz środkami ogniowymi jakimi dysponowała piechota i artyleria polowa rozlokowana na stanowiskach polowych punktu oporu.

Schron: typ odporności obiektu C +D (między średnim i ciężkim). Zbudowany w konstrukcji żelbetowej wylewanej, zbrojonej prętami stalowymi Ø 10mm w warstwie zewnętrznej oraz Ø 20mm w warstwie wewnętrznej - grubość ściany czołowej~1.6 m, grubość ścian bocznych ze strzelnicami .1,2÷.1.3m, grubość ścian wewnętrznych ~0,5 do 1m. Ściany zewnętrzne od strony wewnętrznej zabezpieczone stalową siatką przeciwodpryskową. Schron jednokondygnacyjny ze stropem żelbetowym o gr. 1,3m wylewanym, z belkami stalowymi wzmocnień przeciwodpryskowych w odstępach co .0,35 m. Pomiedzy belkami na całości wierzchnie pasy uszczelniające z blachy stalowej grubości 3mm Na ścianach wewnętrznych oraz na stalowych elementach wyposażenia wnętrza powłoka malarska. Powierzchnie zewnętrzne oraz wewnętrzne ścian nie tynkowane z widocznymi śladami odeskowania. Ściany od zewnątrz na styku z podłożem zabezpieczone izolacją z lepiku. Budowla na rzucie nieregularnym zbliżonym do dwóch prostokątów o wspólnym boku. Mniejszy z nich z e ściętym pod kątem 45° pn. – wsch. narożnikiem od pn. lekko cofnięty poza obrys tworząc uskok ochronny dla strzelnicy. W centralnej części dłuższego zach. boku większego prostokąta wysunięty częściowo poza obrys okrąg – szyb kopuły pancernej. W wierzchołkach połączeń ścian oraz ścian i stropu zaokrąglenia. W układzie bryły odsłonięte partie widoczne od pd. – wsch. ,wsch. i pn. Z pozostałych kierunków ściany obsypane. Kopuła wystająca ponad płaszczyznę górną bryły w centralnej części ściany zach. Staliwna kopuła na rzucie pierścienia o średnicy zewnętrznej Ø .1,8.m, grubość ściany 180mm. W kopule 3 otwory pod ckm oraz 3 otwory obserwacyjne lub pod broń ręczną w osiach o ukierunkowaniu zbliżonym do kierunków: pd –zach., zach., pn – zach

c.d. na wkładce

14. Kubatura m ³	15. Powierzchnia użytkowa m ²	16. Przeznaczenie pierwotne schron bojowy	17. Użytkowanie obecne obiekt nie użytkowany
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>W latach 50- tych dokonano adaptacji na cele cywilnego magazynu mat. wybuchowych</p> <p>Zdemontowano wyposażenie wewnętrzne oraz dokonano licznych przemurowań i przekuć . Całość obiektu zaopatrzone w rozbudowaną instalacje odgromowa.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropkonstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Schron opuszczony i zdewastowany, również wcześniejsze prace adaptacyjne spowodowały wprowadzenie licznych przeróbek i przekuć ścian.</p> <p>Z uwagi na wytrzymałość konstrukcji stan zachowania budowli stosunkowo dobry.</p> <p>Czasza kopyły odcięta palnikiem w płaszczyźnie strzelnic w celu dokonania zaboru</p> <p>Obiekt wykazuje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - znaczne zniszczenia w miejscach rabunku elementów stalowych i kopyły - znaczne zanieczyszczenie wnętrza <p>Ze schronu demontowano elementy wyposażenia łącznie z wykuwaniem stalowych elementów z betonu - ten proceder trwa nadal!.</p>	
		<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <p>Oznakowanie obiektu z informacją o ochronie prawnej.. Istnieją warunki do ekspozycji i udostępniania wnętrza.</p> <p>Popularyzacja w przewodnikach podstawowych informacji o obiekcie i jego historii</p>	

1. <i>Miejscowość</i> RUDA ŚLĄSKA – Ruda Południowa	2. <i>Obiekt</i> Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk". Punkt Oporu "Wzgórze 319" SCHRON BOJOWY OB. NIE UŻYTKOWANY <i>/...../</i>	3. <i>Zawartość wkładki</i> ciąg dalszy punktu 12 -historia obiektu ilustracje
--	---	--

Ostatecznie powstały kolejne punkty oporu - „Łagiewniki”, „Godula” i Wzgórze „319”. Ostatni z punktów oporu rozbudowano na zach. od Nowego Bytomia. Nazwa zapożyczona od wysokości wzniesienia. Schrony rozmieszczono z dwóch stron drogi przechodzącej przez wzgórze. Wzniesiono obiekty jednokondygnacyjne, najczęściej kopułami pancernymi i strzelnicami ckm. Oprócz tego typu schronów rozmieszczono tradytory i budowle pozorujące schrony. Na tyłach punktu oporu usytuowano obiekt koszarowe z dodatkowymi schronami i zapleczem magazynu amunicji. Przy budowie schronów wykorzystywano kopuły pancerne produkcji zakładów: Hutniczo Metalowych w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz Wspólnoty Interesów ze Śląska.. Dla budowanych schronów wprowadzono numerację - 26, 27, 28, 29a, 29b, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 42, 42a, 44, 45,54 /brak możliwości odniesienia/. Numery obejmowały także schrony w międzypolach punktów oporu. Zasadniczy etap prac przy fortyfikacjach Wzgórza „319” wykonano w 1937r. Za wykonanie odpowiadał kpt. Szmidt /kierownik budowy/ i płk. Jerzy Sochocki /kierownik robót nr 23/. Nadzorem sprawował dowódca 23 DP płk Jan Sadowski. W 1938 r roboty kontynuowano. W tym czasie kopuły dla schronów produkowane były już także w Zakładach Wspólnoty Interesów S.A. - od 1936r ich głównym udziałowcem był Skarb Państwa Polskiego. W grupie 5 schronów po zach. stronie drogi do Wirka znalazł się obiekt usytuowany wśród pól ciągnących się w stronę zabudowy kopalni „Hrabia Franciszek” i elektrowni. W schronie zabudowano jedną kopułę z 1938r sygnowaną monogramami Zakładów Hutniczo – Metalowych w Ostrowcu Świętokrzyskim /ZO 1938 147 N 1078/. W sąsiedztwie tego schronu od pd. rozstawiono dwa inne silniejsze obiekty. Dalsze obiekty usytuowano na pn-wsch. w rejonie kulminacji wzniesienia. W 1938r umocnienia na Wzgórzu „319” uzyskały stan gotowości. Rozbudowa systemu prowadzona była jednocześnie do 1939r. Na ostatni okres przypadła realizacja prac uzupełniających z budową fortyfikacji polowych. W czasie poprzedzającym bezpośrednio agresję niemiecką w wielu miejscach rozmieszczono także zapory przeciwpiechotne i przeciwpancerne. Ostatecznie powstało dziewięć punktów oporu w pasie umocnień, od Przeczyc do Gostynki - liczącym przeszło 60 km. Prace nad uzupełnieniem i dalszą rozbudową systemu obronnego prowadzone były konsekwentnie do 1939r. 23 marca 1939r fortyfikacje Obszaru Warownego podporządkowano armii "Kraków" [dow. gen. Antoni Szylling], w jej składzie Grupie Operacyjnej "Śląsk"[dow. gen. Jan Sadowski] Obsady fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk" wystawiała Grupa Forteczna [dow. płk. Waław Klaczyński] której trzon stanowiły bataliony specjalne "forteczne". Obsadę schronu bojowego jak i wszystkich obiektów fortyfikacyjnych P.O. "Wzg 319" stanowili żołnierze 5 kompanii spec ckm i 11 kompanii strzeleckiej I batalionu specjalnego -"fortecznego" 73 pułku piechoty pod dowództwem mjr Jana Stefana Witkowskiego. Stanowisko dowodzenia GO zlokalizowano w Mysłowicach. Dowództwo Grupy Fortecznej miało stanowisko dowodzenia w Chorzowie. W dniach poprzedzających wubuch wojny odnotowano na odcinku Karol Emanuel Pawłów liczne incydenty graniczne powodowane przez bojówki dywersyjne. Do strzelaniny doszło m.in w gliniance w pobliży Bielszowic. Nocą z 31sierpnia na 1wrzesnia kilkusetosobowy oddział Freikorpsu przekroczył granicę od strony Zabrza zajmując koksownię i elektrownie przy kopalni „Wolfgang” oraz podchodząc częściom sił poczielnie w Czarnym Lesie. został on wyparty przez oddziały obsady punktu oporu oddziały powstańcze z Rudy przy wsparciu 75pp. Oddział dywersyjny wycofał się z rejonu cegielni gdzie popołudniu został zlikwidowany. W nocy z 2 na 3 września ze względów operacyjnych na szczeblu armii oddziały GO Śląsk otrzymały rozkaz opuszczenia zajmowanych pozycji obronnych i przejścia za Przemszę. W konsekwencji schrony Punktu Oporu wzg319 nie były atakowane. Oddziały Grupy Fortecznej zabrały ze sobą uzbrojenie fortyfikacji i wraz z oddziałami Armii Kraków prowadziły ciężkie bohaterskie działania opóźniające zakończone 20 września. W latach wojny budowle obronne zostały przez Niemców zewidencjonowane. W pierwszych latach powojennych śląskie fortyfikacje były traktowane jako obiekty przydatne dla celów wojskowych. W niektórych przeprowadzano konserwację. Schron na polach przy kopalni przekazano hutnictwu. Jego użytkownikiem zostało Hutnicze Przedsiębiorstwo Remontowe. Wraz z utworzeniem nowego zaplecza schron przystosowano do potrzeb magazyn Działu Robót Strzałowych tego przedsiębiorstwa. Na początku lat 90-tych schrony został opuszczony.

Do zespołu projektantów schronów należał płk Jan Sadowski, płk W. Klaczyński

Widok od pd. - wsch.

Widok od wsch.

Widok od pn. - wsch.

Widok od pn.

2. *Miejscowość*
RUDA ŚLĄSKA –
Ruda Południowa

3. *Obiekt*
Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk". Punkt Oporu "Wzgórze 319"
SCHRON BOJOWY **OB. NIE UŻYTKOWANY**

4. *Zawartość wkładki*
ciąg dalszy punktu 13 - opis obiektu
ilustracje

/...../

.. Kopuła wyprodukowana przez Zakłady Ostrowieckie, sygnowana ; **Z.O. 1938 147 N 1078**. We wnętrzu kopuły niezachowania wahlowa podstawa ckm konstrukcji m J.K.Wańkowicza W ścianie północnej kolejno od zach. wylotowy otw. wentylacyjny, strzelnica ckm o osi ~ pn (przemurowana cegłą na zaprawie cementowej) obsługiwana z izby bojowej –c, chroniona uskokiem i okapem, dalej w centralnej części ściętego narożnika wyjście ewakuacyjne odsłoniętej partii ściany wschodniej od pn. czerp powietrza oraz otwór wejścia.

Wnętrze: . Wejście w układzie przedsionka – a łamanego bronionego strzelnicą wewnętrzną z komory – e, . Dalej wejście do śluzy gazowej – b lub We wnętrzu ukł pomieszczeń: izba bojowa – c, maszynownia - i, izba wypoczynku załogi – g, izba dowodzenia i łączności –h, korytarz – d,f, komora wielofunkcyjna ; wc – e. kom. amunicyjna w szybie kopuły W izbie - h wyprowadzenie przewodów instalacji telefonicznej „OWS

Instalacje: Schron posiadał instalacje elektryczną zasilaną z własnego agregatu prądotwórczo-wentylacyjnego napędzanego silnikiem spalinowym(alternatywnie ręczn Łączność zewnętrzna była realizowana za pomocą specjalnej sieci telefonicznej OWS (kabel podziemny wyprowadzony w posadzce izby -i) Instalacja filtrowentylacyjna b oparta na systemie nadciśnieniowym oraz systemie indywidualnego odprowadzenia gazów prochowych cekaemów. .Woda była zmagazynowana w zbiornikach, większości przeznaczona do centralnego układu chłodzenia ckm-ów..

Wyposażenie: zachowało się w stanie szczątkowym.

Uzbrojenie: stanowiły: dwa ckm kal.7,92 mm wz.30., co najmniej 2rkm oraz broń osobista żołnierzy obsady schronu.

Obsada: schronu składała się z około 12 osób

Widok od pn. – zach.

Strzelnica ckm

Czerpnia powietrza i wyjście ewakuacyjne

Otwór wylotowy instal. wentylacyjnej, osłona panc.-kradzież

Kopuła pancerna – widok od pd – zach

Kopuła pancerna – widok od pn – zach

3. *Miejscowość*

RUDA ŚLĄSKA
Ruda Południowa

–

4. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego “Śląsk”. Punkt Oporu “Wzgórze 319”
SCHRON BOJOWY
OB. NIE UŻYTKOWANY

5. *Zawartość wkładki*

ilustracje

Wejście do kopuły

Sygnatura kopuły

Strzelnica kopuły

Strzelnica obrony wejścia-otwór poszerzony, komora – e

Czerpnia i wyjście ewakuacyjne, izba bojowa - c

4

4. *Miejscowość*

RUDA ŚLĄSKA
Ruda Południowa

–

5. *Obiekt*

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk". Punkt Oporu "Wzgórze 319"
SCHRON BOJOWY
OB. NIE UŻYTKOWANY

6. *Zawartość wkładki*

ilustracje

Elementy pancerza strzelnicy ckm

Siatka przeciwdpryskowa odsłonięta w partii przedsionka-a

Futryna drzwi śluzy gazowej - kradzież

Izba dowodzenia – h, rura głosowa łącz. kopułę i ślady mocowania pulpitu

Izba dowodzenia – h, wyjście kabli instalacji telefonicznej SOW

Widok schronu od pd. – zach.

Widok w kierunku schronu sąsiedniego od pd. – zach.

5. Miejscowość

RUDA ŚLĄSKA
Ruda Południowa

6. Obiekt

Zespół Fortyfikacji Obszaru Warownego "Śląsk". Punkt Oporu "Wzgórze 319"
SCHRON BOJOWY
OB. NIE UŻYTKOWANY

7. Zawartość wkładki

ilustracje

